

Ks. Józef Stala, *W kierunku integralnej edukacji religijnej w rodzinie (Próba refleksji nad nauczaniem Jana Pawła II w kontekście polskich uwarunkowań)*. Polihymnia. Tarnów 2010, ss. 429.

Problematyka małżeństwa i rodziny jest wpisana w naturę osobową oraz społeczną każdego człowieka, to wynika z samego antropologicznego i twórczego faktu zróżnicowania poszczególnych osób. Ta szczególna kategoria niesie w sobie niezwykle bogactwo tak teoretycznych jak szczególnie praktycznych problemów. Realizm codziennego życia jeszcze bardziej je potęguje i uwyrażnia.

Nie może zatem dziwić tak szerokie zainteresowanie, i to ze strony wielu dyscyplin naukowych właśnie tą problematyką. W tę refleksję, szczególnie twórczo wpisuje się także wielopłaszczyznowa posługa chrześcijańska. W tym kontekście, zauważa ona szczególnie wyraźnie sferę życia religijnego, która przybiera bogactwo form i przejawów także stosownie do etapów życia i spełnianych dróg powołania.

Zatem oczywistym wydaje się, że podejmowana przez rodzinę szeroko pojęta edukacja winna zawierać w sobie także sferę religijną. Zatem jawią się słusznie pytania o edukację religijną właśnie w rodzinie. Co więcej, w pełni uzasadnionym jest pytanie o integralną edukację religijną w rodzinie. Takie kompleksowe rozeznanie jest bardzo potrzebne współcześnie w wielu środowiskach.

Tę kompleksową problematykę podejmuje prodziekan na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Tarnowie. Jest on autorem wielu prac z tej problematyki, m.in. *Podstawy teologiczno-antropologiczne katechezy rodzinnej* (Tarnów 1998), *Tradycja katechezy rodzinnej w Diecezji Tarnowskiej* (Tarnów 1999), *Katecheza o małżeństwie i rodzinie w Polsce po Soborze Watykańskim II. Próba oceny* (Tarnów 2004), *Katecheza rodzinna w nauczaniu Kościoła od Soboru Watykańskiego II* (Tarnów 2009), a także wielu artykułów i szkiców.

Prezentowane studium otwiera spis treści (s. 5-6) i wykaz skrótów (s. 7-10). Z kolei po dość obszernym wstępie (s. 11-27) całość opracowania ks. J. Stala podzielona została na cztery obszerne rozdziały. Aby wyraźniej usystematyzować podejmowane zagadnienia poszczególne rozdziały zostały z kolei podzielone na mniejsze jednostki.

Pierwszy rozdział opatrzone tytułem: *Tło historyczno-doktrynalne* (s. 29-99). Wskazano na miejsce edukacji religijnej w rodzi-

nie w nauczaniu Jana Pawła oraz zmian społeczno-politycznych oraz szkolno-wychowawczych w Polsce w latach 1978–2005. Przywołano także to zagadnienie wobec współczesnego kryzysu rodziny i wychowania.

Założenia edukacji religijnej w rodzinie to tytuł drugiego rozdziału studium ks. J. Stala (s. 101-174). Podjęto próbę określenia istoty i znaczenia edukacji religijnej w rodzinie. Wydaje się oczywistym, że rodzina jako *communio personarum* jest uprzywilejowanym miejscem dla tego typu edukacji. Wskazano jeszcze na podmiotowo-przedmiotowe założenia dla tej edukacji religijnej w rodzinie oraz dodano jej *esse i fieri*.

Kolejny rozdział nosi tytuł: Teocentryczno-chrystologiczny charakter edukacji religijnej w rodzinie (s. 175-254). Zatem najpierw trzeba ją rozpatrywać jako spotkanie z prawdą Boga i o Bogu postrzeganym jako źródło miłości. Wskazano tutaj wiarę jako dar i zadanie w perspektywie edukacji religijnej w rodzinie. Oczywiście jest, że życie sakramentalne całej rodziny jest fundamentem wspomnianej edukacji. Nie można pominąć kontekstu realizacji chrześcijańskiego powołania człowieka. Wreszcie wskazano świętość jako ostateczny cel edukacji religijnej w rodzinie.

Czwarty i ostatni rozdział podejmuje temat: Personalistyczny charakter edukacji religijnej w rodzinie (s. 255-318). W tym kontekście osoba staje jako podstawowy punkt odniesienia. Wskazano wkład edukacji religijnej w rodzinie na rzecz formacji do życia w rodzinie, narodzie i Kościele. Wreszcie ten rodzaj edukacji ma także odniesienie do budowania cywilizacji miłości.

Całość treściową zamyka zakończenie (s. 319-325)

Dodano jeszcze bardzo obszerną bibliografię (s. 327-412). Podzielona ona została na I. Pismo Święte; II. Źródła; III. Literatura przedmiotu; IV. Literatura pomocnicza; V. Encyklopedie, leksykony, słowniki. Wśród źródeł wyróżniono: 1. Nauczanie Kościoła; 2. Nauczanie Kościoła w Polsce. Natomiast wśród pierwszego bloku źródeł wskazano na: 1. Sobór Watykański II; 2. Nauczanie papieży; 3. Inne dokumenty; 4. Dokumenty Kongregacji i Papieskich Rad.

W końcowych fragmentach studium zamieszczono jeszcze spis treści i streszczenie w języku niemieckim (s. 413-421) oraz spis treści i streszczenie w języku hiszpańskim (s. 423-429). Pierwsze w przekładzie Józefa Stala a drugie Roberta Kantora.

Oto interesujące studium w którym „starano się – jak wskazuje autor – zaprezentować integralną edukację religijną w rodzinie w świetle nauczania Jana Pawła II. Podejmując główny problem pracy, w poszczególnych rozdziałach ukazano, w czym tkwi istota, założenia, oryginalność oraz jaka jest charakterystyka edukacji religijnej w rodzinie, a także teocentryczno-chrystopologiczne i personalistyczne fundamenty, na których jest ona oparta” (s. 324). Jest to zatem niezwykle kompleksowa i zarazem ambitna próba, która prezentuje się wyjątkowo pozytywnie i twórczo.

W tym kontekście „należy mieć nadzieję, że prezentowana praca, która jest próbą zebrania, uporządkowania, analizy i syntezy nauczania Jana Pawła II na temat integralnej edukacji religijnej w rodzinie, przyczyni się do pogłębienia refleksji skoncentrowanej wokół rodziny, jej roli i znaczenia w podejmowaniu i realizacji edukacji religijnej oraz do wydobycia kolejnych aspektów nauczania Jana Pawła II” (s. 27). To wyakcentowanie rodziny w jej posłudze edukacyjnej jest ze wszech miar poprawnym wskazaniem, tak w kategoriach natury jak i kultury. Rola rodziny pozostaje nieodzowna i w pełni nie jest w stanie zastąpić jej żadna inna struktura społeczna, choćby prawnie miała nawet taki status. Jest to dzisiaj szczególnie bolesny problem w wielu krajach, zwłaszcza europejskich.

W pełni słuszna jest uwaga autora rozprawy, że „bardzo bogate i zróżnicowane nauczanie Jana Pawła II zawiera wiele ważnych wątków teologicznych, filozoficznych, pedagogicznych, katechetycznych, edukacyjnych, z których można wydobyć znaczące elementy edukacji religijnej w rodzinie. Nie tworzą one wyczerpującej koncepcji edukacji religijnej w rodzinie, jednak wyznaczają jej jednoznaczny kierunek, podkreślając integralność edukacji religijnej w rodzinie” (s. 26). Niestety wielowarstwowość posługi rodziny współcześnie jest stosunkowo często pomniejszana czy deprecjonowana, a nawet ośmieszana. Tym czasem jej obiektywna funkcja służebna – ze swej natury i kultury - przekracza negatywne trendy kulturowe czy cywilizacyjne. Zresztą te fenomeny cywilizacji miłości winny ją wzbogacać i jeszcze bardziej chronić, a nie negować czy z nią walczyć.

Obok wielu różnych negatywnych obserwacji słuszna jest uwaga autora: „W tym kontekście niepokoi występujące obecnie wyraźne przeniesienie ciężaru odpowiedzialności za edukację religij-

na ze środowiska rodzinnego na zorganizowane szkolne nauczanie religii lub parafialną katechezę” (s. 320). W Polsce niestety wielokrotnie katecheza szkolna zdaje się zastępować katechezę parafialną i rodzinną. Tym czasem wydaje się, że tutaj jest szczególnie oczekiwana twórcza harmonia i współpraca. Przecież edukacja, choć pochodząca z różnych centrów czy osób ostatecznie kierowana jest do tego samego podmiotu. Nie wolno negować katechezy duszpasterskiej przy parafii.

Nie ulega wątpliwości, że „punktem wyjścia refleksji i badań nad rodziną, jest przede wszystkim przeświadczenie, że rodzina stanowi realizację egzystencji ludzkiej we wspólnocie osób” (s. 319). To jest naturalna wspólnota i taką już pozostanie niezależnie od jakichkolwiek uwarunkowań kulturowych czy cywilizacyjnych. Wydaje się, że tej przesłanki antropologicznej nikt i nic nie jest w stanie pozytywnie zanegować. Można powiedzieć, że jakby „w tym kontekście ujawnia się główny problem pracy, którym jest próba ukazania integralnej edukacji religijnej w rodzinie w świetle nauczania Jan Pawła II oraz kontekście polskich uwarunkowań” (s. 21). Jest to bardzo szeroki temat, ale jego integralność wręcz wymaga tak szerokiego wachlarza badań i studiów.

Otwartym pozostaje pytanie, czy autor faktycznie ukazał kontekst polskich uwarunkowań dla edukacji rodzinnej w tym zakresie. Zamieszczony wykaz nauczania Kościoła w Polsce stwarza poważne wątpliwości w tym względzie. Zaproponowana baza źródłowa jest stosunkowo szczupła i w znacznym stopniu bardzo ogólna. Jednak pominięcie wielu źródeł może budzić pewne wątpliwości i pytania. Może sygnalizowane polskie uwarunkowania wyraźniej i lepiej wybrzmiały dopiero w ramach zestawu literatury.

Dobrze, że autor wyraźnie nakreśliła bazę źródłową i bibliograficzną prezentowanego studium. „Źródłem niniejszej pracy jest przede wszystkim nauczanie Jana Pawła II zawarte w jego encyklikach, adhortacjach, bullach, konstytucjach apostolskich, listach, orędziach, katechezach i przemówieniach, a także nauczanie Magisterium soborowego i posoborowego oraz dostępna literatura na omawiany temat. Należy zauważyć bogactwo, różnorodność i wielość nauczania Jana Pawła II, jednak wśród jego dokumentów nie ma takiego, który w całości poświęcony byłby edukacji religijnej w rodzinie” (s. 22). To bogate spektrum zapowiedzianej bazy źródłowej. W wykorzystaniu jej okazał się dość wiarygodnym.

Mając na względzie całość rozprawy zatem „można wyrazić nadzieję, iż niniejsza publikacja okaże się pomocną w dalszym rozwoju koncepcji edukacji religijnej w rodzinie. Niemniej jednak szybkość dokonujących się współcześnie przemian oraz istniejące napięcie między religijnością człowieka a współczesnym kontekstem cywilizacyjno-kulturowym, stawia wymóg systematycznego podejmowania dalszych badań naukowych w tej dziedzinie” (s. 325). Ta otwartość badawcza to ważny czynnik wiarygodności prezentowanych treści oraz gotowość ich twórczej weryfikacji.

Trzeba jednak zawsze pamiętać, że narzędzia nigdy nie powinny przysłonić prezentowanych treści. Współcześnie to niebezpieczeństwo jest szczególnie widoczne i praktycznie obecne. Jawi się bowiem swoista moda, która w duchu liberalnym ma wręcz rozmyć wartości i ich aktualność. Mimo wszystko zdrowy realizm wielorakich wartości cywilizacyjnych ostatecznie jest jednak nadal bardzo silny i szeroko obecny oraz wiele z nich chroni nawet sama ludzka natura.

W całości prezentowanego studium można postawić liczne pytania, wątpliwości czy niekonsekwencje. Szkoda, że autor nie sięgnął do najnowszego tłumaczenia dokumentów Soboru Watykańskiego II z 2002 r., a jawi się tam wiele, nowych akcentów czy przewartościowań. Pisownia Kongregacji Nauki Wiary, podobnie jak i innych dykasterii watykańskich, stosowana jest z wielkich liter. Jest do zaakceptowania wykaz Dokumentów Kongregacji i Papieskich Rad w układzie chronologicznym, ale Watykan konsekwentnie preferuje kolejność według rangi danego dykasterium.

Idąc dalej można przywołać wątpliwości: przy *Katechizmie Kościoła Katolickiego* należało także wskazać na *Corrigenda* z 1998 r. Dopiero drugie wydanie z 2002 r. uwzględnia także te istotne poprawki. Pytania budzi pisownia słowa *millennio* w obu słynnych listach apostołskich Jana Pawła II. Brak konsekwencji w podawaniu tłumaczy, zwłaszcza dzieł zwartych. Dziwny jest opis „Notificationes ...”, słynnego organu urzędowego archidiecezji krakowskiej (s. 327, 409).

Wydaje się, że „Obrzędy chrztu” czy „Obrzędy sakramentu małżeństwa” winny znaleźć się w innym dziale bibliografii, to ważne dokumenty liturgiczne Kościoła powszechnego (s. 401). Szkoda, że w przywoływanych dziełach zbiorowych w bibliografii autor nie wskazuje na poszczególne artykuły w nich zamieszczone.

Przykładowo, wskazanie na *List do młodych „Parati semper”* Jana Pawła II ukazuje niestaranność opisów bibliograficznych i przypisów (s. 31, 330). Zdziwienie budzi praca S. Wilka zamieszczona w nauczaniu Kościoła w Polsce (s. 335). Jedyne ewentualnym usprawiedliwieniem mogą być tam przywoływane źródła. W tego typu pracy należy raczej oczekiwać sięgania do źródeł z pierwszej ręki, tym bardziej, że są one już szeroko dostępne.

Dobrym zabiegiem jest umieszczenie spisu treści oraz streszczenia w dwóch językach obcych. To schematyczne otwarcie możliwości sięgnięcia do tego studium przez czytelników obcojęzycznych. To zaś winno być szczególnym zabiegiem edytorskim wszystkich prac publikowanych w języku polskim.

Analiza integralnej edukacji religijnej w rodzinie ukazuje interesujący obraz, w znacznym stopniu teoretyczny. To nie oznacza, iż nie ma możliwości jego praktycznych realizacji. Owo przekucie z myśli w czyn wymaga jednak swoistego kontekstu. W pracy ks. prof. J. Stala wyłania się kontekst polskich uwarunkowań. Czy są on jednak przystające do czasów Jana Pawła II czy też już do współczesności Benedykta XVI. Ta wydaje się być jeszcze bardziej wymagającą w kategorii świadectwa wiary, nadziei i miłości.

Bp Andrzej F. Dziuba